

SVETLANA OLEGOVNA VIALOVA

(U SPOMEN POVJESNIČARKI-SLAVISTICI I PALEOGRAFKINJI)

11. LISTOPADA 1929., LENJINGRAD - 29. SRPNJA 2015.,
PETERBURG

Svetlana Olegovna Vialova radila je kao viša znanstvena suradnica na Odjelu rukopisa Ruske nacionalne knjižnice, istaknuta je povjesničarka i paleografkinja te vrijedna proučavateljica hrvatskoga glagoljaštva; njezin je znanstveni rad nezaobilazan dio mozaika hrvatsko-ruskih kulturnih veza.

Diplomirala je povijest na Državnom Sveučilištu u Lenjingradu (LGU) 1952. Na LGU je 1970. obranila magistarski rad *Социально-экономические отношения и общественно-политическое движение в Словакии в последней трети XIX века*. Na Povijesnom institutu Ruske akademije znanosti 2003. obranila je doktorsku disertaciju o hrvatskim glagoljskim rukopisima u Ruskoj nacionalnoj knjižnici: *Хорватская глаголическая письменность: источниковедческое исследование в историко-культурном аспекте (по рукописям РНБ)*. Radila je i u Knjižnici Ruske akademije znanosti te u Muzeju povijesti religija gdje se posebno bavila poviješću katoličanstva i unijatstva. Na Odjelu rukopisa Ruske nacionalne knjižnice bila je zaposlena od 1974.

Autorica je više od stotinu znanstvenih radova, povijesnih, paleografskih i bibliografskih: iz područja hrvatskoga glagoljaštva, srednjovjekovnih latinskih rukopisa, rukopisa sinajskoga samostana Sv. Katarine, povijesti Slovačke, o rusko-slavenskim kulturnim vezama, o grčkim, arapskim i sirijskim rukopisima. Sudjelovala je u znanstvenim projektima: *Каталог рукописных материалов о войне 1812 года*, *Православная энциклопедия*, opis latinskih rukopisa RNK od 5. do 12. st. za Opći katalog rukopisa koji se nalaze u SSSR-u. Izlagala je na niz međunarodnih znanstvenih konferencija. Bila je članicom Povjerenstva za istraživanje i tiskanje rukopisnih spomenika Ruske akademije znanosti, članicom Upravnog odbora peterburškog rusko-hrvatskog društva prijateljstva, članicom peterburškog ogranka rusko-slovenskog društva prijateljstva 'Triglav', zagrebačkoga Društva prijatelja glagoljice.

Dobitnica je hrvatskoga državnoga odlikovanja: Red Danice Hrvatske s likom Marka Marulića (2011.) te Ordена Vatroslava Jagića (na 6. Hrvatskom slavističkom kongresu koji se održao u Vinkovcima i Vukovaru 2014.).

Njeno je životno djelo skrb o Berčićevoj zbirci glagoljaških knjiga i fragmenata pohranjenoj u peterburškoj knjižnici, zaokruženo monumentalnim dvosveščanim i dvojezičnim izdanjem: *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića* koje su 2000. godine zajednički objavili HAZU, Staroslavenski institut i Ruska nacionalna knjižnica i koje izdanje predstavlja prvo izdanje jedne cjelovite zbirke glagoljskih fragmenata uopće. Svetlana Olegovna priredila je svezak faksimila i napisala svezak opisa na ruskom te je, uz Anicu Nazor, i autorica predgovora. U tom su izdanju faksimilno objavljena i znanstveno opisana sva 154 fragmenta koja je Berčić prikupio i polijepio

u dva sveska, a koji uglavnom čine dijelove misala i brevijara (pisani hrvatskom redakcijom staroslavenskoga) i znatno manje neliturgijskih zbornika iz 13.-16. st. U znanstvenom opisu fragmenata Vialova uz njihov materijalni opis donosi prikaz sadržaja, početke i završetke tekstova te zapise i Berčićeve bilješke, posebno one o podrijetlu tekstova; opis je popraćen kazalom imena, popisom crkvenih čitanja po danima, popisom kratica, tablicom s glagoljskim slovima i popisom literature o Berčiću i njegovoj zbirci. Vialova se predano bavila i ostalim knjigama i fragmentima Berčićeve zbirke, koja je najopsežnija zbirka glagoljskih tekstova izvan Hrvatske i druga najopsežnija uopće (odmah nakon Kukuljevićeve koja se čuva u HAZU). Uz liturgijske fragmente bitne za rekonstrukciju glagoljaške Biblije, posebnu vrijednost zbirke čini skupina neliturgijskih knjiga: legende, apokrifi, hagiografije okupljeni u zbornicima, dva Klimantovićeve, Čučkovićev i Milutinićev, kurzivne oporuke iz 15. st., primjerci cjelovitih glagoljskih inkunabula te naknadno među Berčićevim bilješkama pronađenih 18 rukopisa pisanih hrvatskom ćirilicom (uglavnom pisma, posebno su značajna ona koja svjedoče o vezama Bosne i Dalmacije) i 10 latiničnih rukopisa i fragmenata na papiru iz 15.-19. st., uz Berčićeve bilješke i transkripcije i onih rukopisa koje zbirka ne sadrži. Među cjelovitim knjigama ističu se primjerci inkunabula, osobito Prvotisak (iz 1483.), koji je primjerak od svih očuvanih primjeraka te knjige najpotpuniji, te primjerak *Senjskoga misala*, koji je jedan od tek tri sačuvana primjerka, zatim knjižice tiskane neposredno nakon inkunabula, u 16. st.: senjska *Ars moriendi* i knjižice koje je u Rijeci tiskao Šimun Kožičić Benja. Među svjetovnim dokumentima zbirke, pisanim hrvatskim, posebno je zanimljiva poslanica poglavara dominikanskoga reda Dalmacije opaticama Sv. Dimitrija iz 16. st. te dvojezična (talijansko-hrvatska) naredba mletačkoga providura Mora stanovništvu Zadra i okolice iz 18. st. Zahvaljujući kodikološkim proučavanjima Svetlane Olegovne utvrđeno je tako kako je Berčićeva zbirka znatno šira od samo glagoljskih liturgijskih knjiga i u pravom smislu reprezentativna za hrvatsko glagoljaško djelovanje koje uključuje pismenost na oba slavenska pisma.

Proučavala je i korespondenciju iz koje doznajemo mnogo o načinu kako je Berčićeva zbirka dospjela u Rusiju. Zadarski filolog i akademik Ivan Berčić (1824—1870.), prema njegovom vlastitom zapisu, bio je kanonik *saborne crkve s. Jeronima u Rimu i prvostolne sv. Stošije u Zadru (...) i naučitelj Bibličkih nauka, iztočnih Jezika, i Slovinskoga staroga crkvnoga i novoga pučkoga na sredotočnoj za Dalmaciju katoličkoj bogosloviji u Zadru*. Glagoljaške rukopise u početku je slao Kukuljeviću, a onda je počeo i sam sakupljati: skupljao je po Dalmaciji i kvarnerskim otocima, posebno je značajan broj fragmenata sa zadarskoga područja koje su mu velikim dijelom donosili njegovi učenici – zadarski bogoslovi. Osim što je rukopise sakupljao, Berčić ih je opisivao i objavljiivao te je sastavio početnicu i hrestomatiju. Nakon njegove smrti njegov je otac ponudio zbirku na prodaju, no i JAZU i Češki muzej odustali su od otkupa zbog nedostatka sredstava. Na poticaj Češkoga muzeja i posredstvom ruskoga slavista Antona Semenoviča Budiloviča kustos Rukopisnog odjela ondanje Carske javne biblioteke u Petrogradu Afanasij Fedorovič Byčkov odlučio je otkupiti zbirku te je ona 26. kolovoza 1873. otpremljena iz Zadra u Petrograd, preko Praga i Leipziga, i za nju je Mihajlu Berčiću isplaćeno 600 fiorina. Ono što je propustio učiniti Kraljevski vladin odjel za bogoslovlje i nastavu, kad je 1872. odbio molbu JAZU da financijski potpomogne otkup zbirke te još više kad je propustio donijeti uredbe o zabrani trajnog iznošenja iz zemlje

pisane kulturne baštine (a primjeraka hrvatskih glagoljskih knjiga ima posvuda po svijetu: od carigradske Biblioteke turskih sultana gdje se čuva *Hrvojev misal* do pariške Nacionalne biblioteke gdje se među ostalim čuva *najstarija hrvatska pjesmarica*), dijelom su popravili Ministarstvo znanosti i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske financijskim potpomaganjem opsežnog pothvata izdanja Berčićevih fragmenata pri čemu je sva potrebna oprema za snimanje dopremeljena u Rusiju iz Zagreba te se uz iznimno nastojanje fotografa iz Hrvatske postiglo to da su pojedine fotografije čitljivije od samih rukopisa; čime su glagoljski fragmenti vraćeni u domovinu u faksimilnom obliku.

Izniman je tekstološki prinos Svetlane Olegovne u proučavanju Berčićeve zbirke. Prije nje zbirku su tek djelomično i poprilično netočno opisivali Byčkov i Milčetić. Kao i ostali hrvatski učenjaci Milčetić nije mogao financirati dugotrajan boravak u Rusiji pa je u tom kontekstu razumljiva i Štefanićeva napomena o njegovu prinosu kako je bolje da se objavi i netočan opis nego nikakav. I kao što s jedne strane žalosti činjenica da je znatan dio glagoljaškoga korpusa proučavateljima iz domovine dugo vremena bio teško dostupan, s druge strane raduje što je taj korpus pronašao zainteresiranoga vrsnoga proučavatelja među djelatnicima ruske knjižnice. Vialova je prva koja je dala pouzdan opis pri čemu je utvrdila broj fragmenata na način da je povezala razdvojene dijelove rukopisa, utvrdila poredak stranica, a na pojedinim oštećenim mjestima prihvatila se nimalo lakoga zadatka uspostave teksta (poredbenom metodom uz pomoć građe za Rječnik hrvatske redakcije koja joj je bila na raspolaganju u Staroslavenskom institutu u Zagrebu). Naime, fragmenti koje je sakupio Berčić uglavnom su bili u sekundarnoj uporabi; nisu se koristili u obredu Mise niti su ih svećenici čitali za osobne potrebe, već su služili kao stari papir/pergamena za omote drugih knjiga (uglavnom grčkih i latinskih kodeksa i kodeksa svjetovne uporabe) tako da su njihova oštećenja znatna.

U nekoliko navrata, osim znanstvenih boravaka u Staroslavenskom institutu, posjećivala je i druga mjesta u Hrvatskoj, mjesta iz kojih su pojedini rukopisi zbirke te posebno Zadar. Komunikaciju sa svojim zadarskim prijateljima te veze s proučavateljima glagoljaštva u Zadru, kao svojevrsnim nasljedovateljima Berčićeva djelovanja (za njega je Jagić onodobno napisao da je oživio glagoljaštvo u Dalmaciji), održavala je do svoje smrti.

Njenim odlaskom Rusija je izgubila marnu proučavateljicu srednjovjekovnih rukopisa a Hrvatska veliku poštovateljicu i promicateljicu njene baštine. Vijest o njenoj smrti u ruskim je medijima popraćena isticanjem njenoga značenja za hrvatsku kulturu, a priznanja koje je primila od Republike Hrvatske predstavljena su kao iznimna čast za rusku znanstvenicu i za Rusiju općenito.

Gordana Čupković